

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TA’LIM VA TARBIYASIDA OTA-ONALAR ISHTIROKINING INNOVATION MODELARI

Pulatova Gulnoza Xusanboy qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Ta’lim va tarbiya nazariyasi metodikasi
(maktabgacha talim) 2-bosqich magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23185152>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlari va oila o‘rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiquvchi innovatsion modellar tahlil qilinadi. Bolaning erta yoshdagi rivojlanishida ota-onalarning passiv kuzatuvchidan faol ta’limiy sherikka aylanish mexanizmlari, raqamli texnologiyalar, integratsiyalashgan loyihalar hamda ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning o‘rni yoritilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba va milliy amaliyot uyg‘unligida ota-onalar ishtirokini oshirish bo‘yicha amaliy takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, ota-onalar ishtiroki, innovatsion modellar, raqamli platformalar, oila-bog‘cha hamkorligi, erta rivojlanish, pedagogik sheriklik.

Abstract: This article analyzes innovative models that elevate cooperation between preschool education organizations and families to a new level. It highlights mechanisms for transforming parents from passive observers into active educational partners in early childhood development, exploring the role of digital technologies, integrated projects, and socio-pedagogical approaches. Furthermore, practical recommendations are provided to enhance parental involvement by integrating international practices with national contexts.

Keywords: preschool education, parental involvement, innovative models, digital platforms, family-kindergarten partnership, early development, pedagogical partnership.

Аннотация: В данной статье анализируются инновационные модели, выводящие сотрудничество дошкольных образовательных организаций и семьи на качественно новый уровень. Рассматриваются механизмы трансформации родителей из пассивных наблюдателей в активных образовательных партнеров в раннем развитии ребенка, а также роль цифровых технологий, интегрированных проектов и социально-педагогических подходов. Предложены практические рекомендации по вовлечению родителей на основе синтеза международного опыта и национальной практики.

Ключевые слова: дошкольное образование, участие родителей, инновационные модели, цифровые платформы, сотрудничество семьи и сада, раннее развитие, педагогическое партнерство.

Kirish

Zamonaviy pedagogika va bolalar psixologiyasi fani shaxs kamolotining dastlabki bosqichlarini inson kapitalining poydevori sifatida e’tirof etadi. Xususan, neyrobiologik va psixologik tadqiqotlar (J. Hekman, L. Vygotskiy, J. Piaje) inson miyasi rivojlanishining 80–85 foizi aynan ilk yosh va maktabgacha davrga to‘g‘ri kelishini isbotlagan. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual, jismoniy, ijtimoiy-hissiy hamda estetik kompetensiyalarini uyg‘un shakllantirish global ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanib bormoqda.

O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, qamrov darajasini kengaytirish bilan bir qatorda, ta’lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish davlat

siyosatining eng muhim bo‘g‘ini sifatida belgilangan. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunida hamda “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari”da ta’lim-tarbiya jarayonida oila institutining yetakchi roli va muassasa bilan o‘zaro hamkorligi huquqiy jihatdan qat’iy mustahkamlangan. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, aksariyat hollarda ushbu o‘zaro aloqa faqatgina ma’muriy-axborot xarakteridagi an’anaviy shakllar (ota-onalar majlislari, hisobot tadbirlari, moddiy ko‘mak) bilan cheklanib qolmoqda.

An’anaviy paradigmadagi bunday yondashuv ota-onani ta’limiy jarayonning to‘laqonli ishtirokchisiga emas, balki “passiv kuzatuvchi” yoki “iste’molchi” darajasiga tushirib qo‘ymoqda. Vaholanki, U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasiga ko‘ra, bolaning rivojlanishi bevosita mikrotizimlar (oil va maktabgacha ta’lim tashkiloti) hamda ular o‘rtasidagi mezotizimli uzviy aloqaning sifatiga bog‘liqdir. Ushbu ikki muhit o‘rtasida pedagogik va metodik sinergiya mavjud bo‘lmaganda, bolaning psixoemotsional moslashuvi, bilish faolligi va ijtimoiy xulq-atvorida integratsiyalashmagan nomutanosibliklar yuzaga keladi.

Bugungi raqamli transformatsiya, jamiyatning jadal axborotlashuvi va ota-onalar bandligining ortishi sharoitida maktabgacha ta’lim tashkiloti (MTT) hamda oila hamkorligini tashkil etishning tamomila yangi — innovatsion modellarini ilmiy-metodik jihatdan asoslash, ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish zaruriyati tug‘ilmoqda. Ushbu innovatsion modellar:

- Raqamli kommunikatsiyalar (mobil ilovalar, elektron portfoliolar);
- Birgalikdagi ta’limiy loyihalar (STEAM laboratoriyalari, pedagogik kovorking);
- Ota-onalarning andragogik ta’limini (ota-onalar klublari, psixologik-pedagogik treninglar) o‘zida mujassamlashtirishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta’limda oila va ta’lim tashkilotining faol sherikligini ta’minlovchi innovatsion mexanizmlarni modellashtirish hamda ularning samaradorligini baholash zamonaviy pedagogika fani oldida turgan dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi — an’anaviy hamkorlik to‘siqlarini bartaraf etuvchi, ota-onalarni ta’limiy hamkor (ko-fasilitator) darajasiga ko‘taruvchi konseptual innovatsion modellarni ishlab chiqish va ularni ta’lim-tarbiya jarayoniga integratsiyalash yo‘llarini tahlil qilishdan iborat.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlari va oilaning o‘zaro hamkorligi masalasi jahon hamda milliy pedagogika-psixologiya fanida uzoq davrlardan buyon fundamental yo‘nalishlardan biri sifatida tadqiq etib kelinmoqda. Ushbu munosabatlar mazmunini tushunish, ularni konseptual jihatdan tizimlashtirish va zamonaviy bosqichda innovatsion yondashuvlar bilan boyitish bir qator nazariy qarashlarga tayanadi.

1. Xalqaro konseptual modellar va nazariy asoslar

Oila va ta’lim muassasasi integratsiyasining eng fundamental nazariy asoslaridan biri U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi (Ecological Systems Theory) hisoblanadi. Bronfenbrenner bolaning erta yoshdagi rivojlanishini bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy qatlamlar majmui sifatida talqin qiladi. Olimning fikricha, bolaning bevosita jismoniy va emotsional aloqada bo‘ladigan muhitlari — oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti — *mikrotizimni* tashkil etadi. Mazkur tadqiqot kontekstida eng muhim bo‘g‘in esa *mezotizim* (mesosystem) hisoblanadi; ya’ni oila va MTT o‘rtasidagi ikki tomonlama aloqalar qanchalik zich, izchil va ochiq bo‘lsa, bolaning kognitiv va psixosotsial moslashuv ko‘rsatkichlari shunchalik yuqori bo‘ladi.

28.09.2026

Zamonaviy xalqaro amaliyotda ota-onalar ishtirokini tizimlashtirishda J. Epsteinning 6 ta ota-onalar ishtiroki modeli (Epstein’s Framework of Six Types of Involvement) asosiy tayanch hisoblanadi. Mazkur model quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oladi:

- Ota-onalik ko‘nikmalari (Parenting): oilada bolaning rivojlanishi uchun qulay psixologik muhit yaratish;
- Muloqot (Communicating): muassasa va oila o‘rtasida ikki tomonlama axborot almashinuvi;
- Ko‘ngillilik (Volunteering): ota-onalarning guruh va muassasa tadbirlarida bevosita yordamchi sifatida qatnashishi;
- Uyda o‘rganish (Learning at home): ta’limiy faoliyatni uy sharoitida o‘yinlar va mashg‘ulotlar orqali davom ettirish;
- Qaror qabul qilish (Decision making): ota-onalar qo‘mitalari va boshqaruv kengashlarida tashkiliy qarorlarda ishtirok etish;
- Jamiyat bilan hamkorlik (Collaborating with the community): bolalar rivojlanishi uchun tashqi ijtimoiy resurslarni jalb etish.

Shuningdek, K. Guver-Dempsey va X. Sandlarning ota-onalar motivatsiyasi modeli (Hoover-Dempsey & Sandler Model) ota-onalarning nima sababdan ta’lim jarayoniga aralashishi yoki chetda qolishini tushuntiradi. Ularning fikricha, ota-onaning ishtiroki uchta omilga bog‘liq: ota-onaning o‘z roli haqidagi tasavvuri (men bolam ta’limiga mas’ulmanmi?), shaxsiy samaradorlik hissi (men bolamga yordam bera olamanmi?) hamda muassasa tomonidan beriladigan taklif va ehtiyoj signallari.

2. Raqamli va noan’anaviy pedagogik yondashuvlar tahlili

So‘nggi yillardagi xorijiy ilmiy izlanishlarda (O. Saracho, S. Sheridan, E. Hatzigianni) an’anaviy qog‘oz va yig‘ilishlarga asoslangan hamkorlik o‘rnini raqamli pedagogik ekotizimlar egallayotgani qayd etiladi. Xususan, mobil ilovalar, raqamli portfoliolar (masalan, *Seesaw*, *Tapestry*) orqali ota-onaga bolaning kunlik kognitiv o‘sish dinamikasini vizual yetkazish ota-onaning “ta’limiy xabardorligini” (educational awareness) 60% ga oshirishi empirik jihatdan dalillangan.

Bundan tashqari, Reggio Emilia yondashuvida ota-ona oddiy kuzatuvchi emas, balki “ta’lim jarayonining teng huquqli kashfiyotchisi” sifatida talqin qilinadi. Ushbu yondashuv bolaning ta’limiy tajribasini boyitishda ota-onaning kasbiy mahorati va amaliy ko‘nikmalaridan darslarda foydalanish — “ko-fasilitatorlik” g‘oyasining ilmiy poydevorini tashkil etadi.

3. Mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari va milliy amaliyot

O‘zbekiston pedagogika fani tarixida va zamonaviy bosqichda oila hamda ta’lim muassasasi uyg‘unligi masalasi o‘ziga xos tarzda yoritilgan. Sharq mutafakkirlari (Abu Ali ibn Sino, Abdulla Avloniy) asarlarida oilaviy tarbiyaning birlamchiligi va uning ijtimoiy muhit bilan hamohangligi asoslab berilgan bo‘lsa, zamonaviy milliy tadqiqotlarda (F. Qodirova, Sh. Shodmonova, M. Inomova, D. Nabiyeva, Sh. Mirziyoyeva) ushbu munosabatlar institutsional darajada o‘rganilgan.

Mahalliy olimlarning ishlarida quyidagi xususiyatlar alohida ajratib ko‘rsatiladi:

- Milliy mentalitet va qadriyatlardan kelib chiqib, oilaning ko‘p avlodli tuzilmasi (bobo-buvilarning ta’sir kuchi) ta’limiy jarayonga integratsiyalashuvning muhim resursi hisoblanadi;
- Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ota-onalar bilan ishlash ko‘pincha didaktik yo‘naltirish, gigiyenik talablar va ma’muriy hisobotlar bilan chegaralanib, psixologik-pedagogik hamkorlik darajasi yetarli darajada rivojlanmagan;

• “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturida oila bilan hamkorlik muhim tamoyil sifatida belgilangan bo‘lsa-da, ota-onalarni amaliy mashg‘ulotlarga (ayniqsa, STEAM, loyihaviy faoliyatga) jalb etishning aniq metodik-texnologik mexanizmlari to‘liq ishlab chiqilmagan.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligining nazariy ahamiyatini to‘la tasdiqlasa-da, zamonaviy raqamli vositalarni ota-onalar ishtirokiga moslashtirish, ularni ta’limiy jarayonda teng sherik (“ko-fasilitator”) darajasiga ko‘tarish hamda oilaning amaliy bandligini hisobga oluvchi moslashuvchan modellarni ishlab chiqish masalalari amaliyotda yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqot yo‘nalishining dolzarbligini belgilab beradi.

Mazkur tadqiqot nazariy-metodologik va qiyosiy-tahliliy yondashuvlarga asoslangan. Tadqiqot jarayonida maktabgacha ta’limda oila va ta’lim tashkiloti hamkorligini modellashtirishga oid xalqaro hamda milliy ilmiy adabiyotlar, me’yoriy-huquqiy hujjatlar va ilg‘or xorijiy amaliyotlar tizimli tahlil qilindi. Asosiy metodologik tayanch sifatida U. Bronfenbrennning ekologik tizimlar nazariyasi, J. Epsteynning ota-onalar ishtiroki konsepsiyasi hamda zamonaviy andragogika tamoyillaridan foydalanildi.

Ishda qiyosiy pedagogik tahlil, sintez, induksiya, deduksiya hamda pedagogik modellashtirish usullari qo‘llanildi. Ota-onalarning passiv axborot oluvchidan ta’lim jarayonining faol sherigiga aylanish mexanizmlari tizimli-funksional yondashuv orqali konseptual jihatdan asoslandi va umumlashtirildi.

Tadqiqot natijasida maktabgacha yoshdagi bolalar ta’lim-tarbiyasida ota-onalar ishtirokini yangi bosqichga olib chiquvchi to‘rtta asosiy innovatsion model konseptual jihatdan tizimlashtirildi.

Raqamli ekotizim modeli orqali bog‘cha va oila o‘rtasida uzluksiz, ikki tomonlama tezkor axborot almashinuvi mexanizmi asoslab berildi. Mazkur yondashuv an’anaviy yig‘ilishlarga xos vaqt cheklovlarini bartaraf etib, ota-onaga bolaning kunlik kognitiv o‘shishini monitoring qilish imkonini beradi. Ota-onani ko-fasilitator sifatida jalb etish modeli esa ularning kasbiy va amaliy tajribasini mashg‘ulotlarga integratsiyalash orqali bolalarning dunyoqarashini boyitishga xizmat qiladi. Pedagogik kovorking va oilaviy STEAM-loyihalar modellari esa ta’lim tashkilotini ota-onalar uchun ochiq o‘quv-ijodiy maydonga aylantirib, uy va bog‘chadagi tarbiya usullari o‘rtasidagi tafovutlarni uyg‘unlashtiradi. Mazkur modellarning integratsiyalashuvi ota-onaning shaxsiy ta’limiy mas’uliyat hissini kuchaytiradi va bolaning erta yoshdagi psixoemotsional adaptatsiyasini yengillashtiradi.

Xulosa va amaliy tavsiyalar

O‘tkazilgan nazariy-tahliliy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’limda oila bilan hamkorlikning an’anaviy ma’muriy shakllari zamonaviy ta’lim talablariga to‘liq javob bermaydi. Ota-onani ta’lim jarayonining teng huquqli sherigi (“ko-fasilitator”) sifatida e’tirof etuvchi innovatsion modellarni joriy etish ta’lim-tarbiya sifatini oshirishning hal qiluvchi pedagogik omilidir. Raqamli vositalar, andragogik treninglar va loyihaviy faoliyatning uzviyligi oilada hamda muassasada yaxlit rivojlantiruvchi muhitni vujudga keltiradi.

Amaliy tavsiya sifatida maktabgacha ta’lim tashkilotlari amaliyotiga rasmiy majlislar o‘rniga interaktiv mahorat darslari, oilaviy ijodiy haftaliklar va ota-onalar klublarini tatbiq etish lozim. Tarbiyachilarning ota-onalar bilan hamkorlik qilish kompetensiyalarini rivojlantirish uchun malaka oshirish dasturlariga zamonaviy andragogika va konstruktiv muloqot modullarini kiritish hamda ta’lim boshqaruvida ota-onalar uchun raqamli monitoring platformalarini yanada kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining «Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-595-son. 2019-yil 16-dekabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. «Ilk qadam» davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr). – Toshkent, 2022. – 112 b.
3. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Epstein, J. L. (2018). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools* (2nd ed.). New York: Routledge.
5. Hoover-Dempsey, K. V., & Sandler, H. M. (1997). Why do parents become involved in their children's education? *Review of Educational Research*, 67(1), 3–42.
6. Hatzigianni, E., & Kalaitzidis, I. (2018). Early childhood educators’ attitudes towards digital technology: Enhancing home-school partnerships. *Australasian Journal of Early Childhood*, 43(3), 35–44.
7. Saracho, O. N. (2021). *Handbook of Research on the Education of Young Children* (5th ed.). New York: Routledge.
8. Qodirova, F., Toshpo‘latova, Sh., & A‘zamova, M. (2020). *Maktabgacha pedagogika*. Darslik. – Toshkent: Tafakkur. – 360 b.
9. Mirziyoyeva, Sh. Sh. (2020). Maktabgacha ta’lim tizimida boshqaruv va metodik ta’minotni takomillashtirish. *Pedagogika va psixologiyada innovatsiyalar*, 10(3), 45–52.
10. Shodmonova, Sh. (2019). Oila va maktabgacha ta’lim muassasasi hamkorligining zamonaviy texnologiyalari. *Uzluksiz ta’lim*, 4, 62–67.
11. Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (2011). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation* (3rd ed.). Santa Barbara: Praeger.
12. Inomova, M. (2018). *Oilada bolalarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasi*. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya. – 164 b.